

tweede

VIER EN-VEERTIGSTE HOOFDSTUK

DE DUITSCHERS AAN DE KUST

(Vervolg)

Waarom al dat geweld op Oostende en Zeebrugge? Omdat de Duitschers hier hun marinebasis en vooral hun duikboot-nesten voor de Noordzee hadden. We hebben er vroeger reeds op gewezen. De aandacht der gansche beschaafde wereld werd op Zeebrugge weer eens gevestigd door hetgeen men zou kunnen noemen het drama Fryatt.

Ondanks mijnen en onderzeeërs en loerende marinebooten, voeren de schepen van Engeland nog naar Nederland en omgekeerd en onder de stoutmoedigste zeelieden onderscheidde zich bovenal kapitein Fryatt, gezagvoerder van de Brussels, een vaartuig der Great Eastern of beter bekend, de Harwichlijn. Den 22n Juni 1916 was kapitein Fryatt van Rot-

terdam vertrokken. Duitse marine-vaartuigen verrasten de Brussels en namen ze buit, en brachten de boot triomfantelijk naar Zeebrugge. Men voerde de bemanning naar 't kamp Ruhleben in Duitschland, maar na twee dagen moest Fryatt met zijn eersten officier Hartnell naar Brugge terug. De Duitschers hadden een slachtoffer, om hun woesten haat tegen Engeland te koelen.

Wat had kapitein Fryatt dan in de oogen van de Duitschers misdaan?

De Duitschers hadden de volgende bekendmaking de wereld ingezonden :

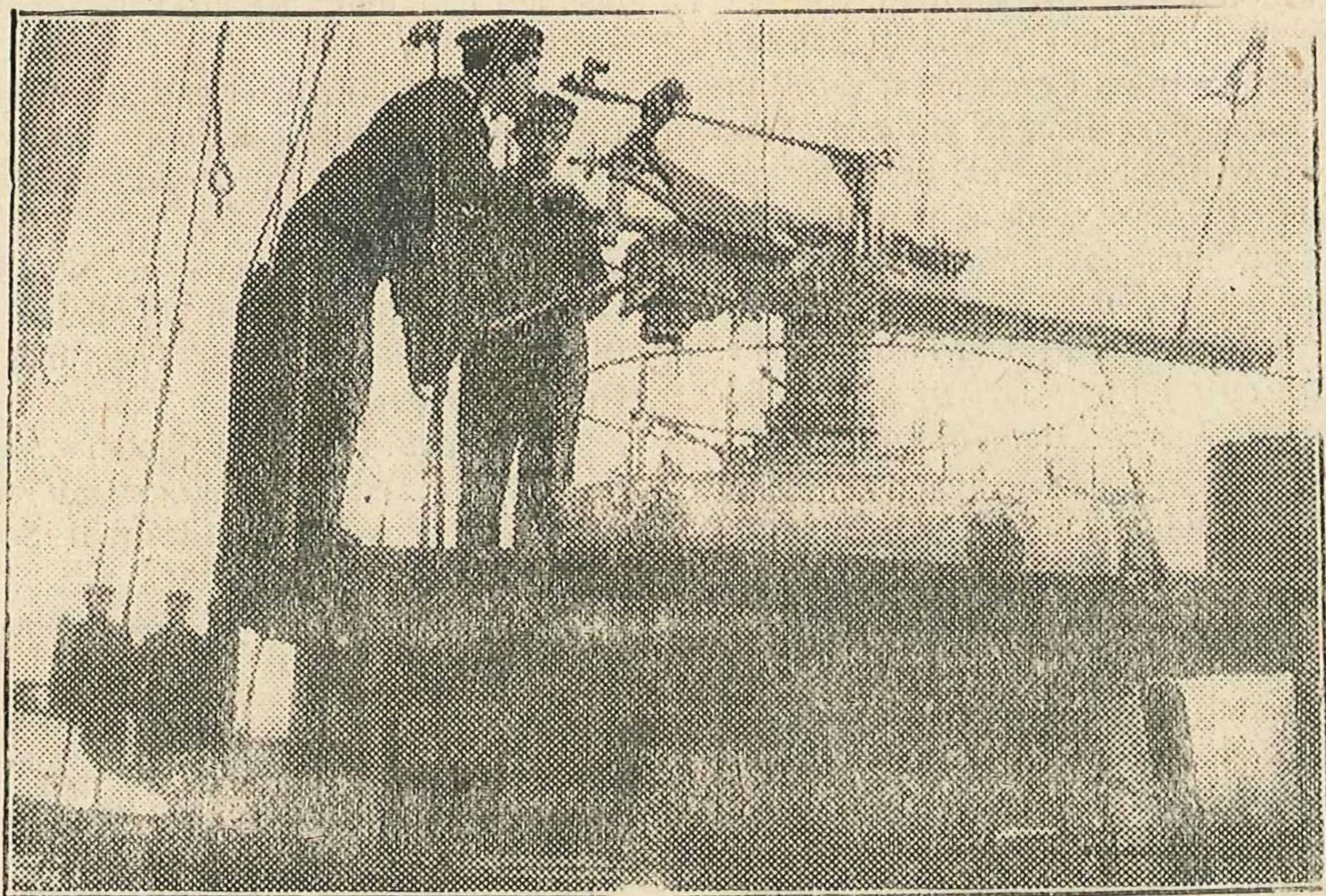
« Van 18 Februari 1915 af, zal ieder vijandelijk koopvaardijship, dat zich in het oorlogsgebied bevindt, zoo mogelijk vernietigd worden, zonder dat het altijd

sche zeeroovers honderd en vier mannen en vrouwen.

Fryatt besloot al 't mogelijke te doen om de hem toevertrouwde bemanning en passagiers te redden. Te ontkomen bleek niet mogelijk, maar de gezagvoerder stuurde recht op den onderzeeër aan, om hem te rammen. Mogelijk werd de U 33 getroffen, want ze helde voorover, toen ze laf de vlucht nam, nu ze niet onverhoeds een weerloos slachtoffer vernietigen kon.

De Engelsche admiraliteit schonk kapitein Fryatt een gouden horloge, als belooning voor zijn moed.

Jammer genoeg werd dit in het Engelsch parlement bekend gemaakt en Fryatt's naam genoemd. Zoo kwamen de

Aan 't kanon op een torpedojager

mogelijk zal zijn, daarbij gevaar voor passagiers en goederen te voorkomen. »

Van toen af begonnen de bekende moorderijen op zee. Een onzichtbaar vaartuig, een duikboot kon elk schip zonder waarschuwing in den grond horen, ook al kwamen daarbij weerloze menschen, zelfs vrouwen en kinderkens om.

Op 2 Maart 1915 ontmoette Fryatt voor de eerste maal een onderzeeër. Hij beval « full speed » en bereikte na een wilde jacht veilig de Nederlandsche wateren.

Op 28 Maart bemerkte de kapitein van de « Brussels » de U 33, die sein gaf om te stoppen. De « Falaba » had eveneens gestopt, maar toch vermoordden de Duit-

Duitschers het te weten en, nu ze den dapperen zeeman in hun macht hadden, besloten ze zich te wreken.

Kapitein Fryatt werd dus voor den krijgsraad gebracht en beschuldigd van franc-tireurschap. Immers de Duitse betichting luidde : « Ofschoon niet tot een strijdmacht behorende, heeft hij in den namiddag van 28 Maart een poging gedaan om den Duitschen onderzeeër U 33 in de nabijheid van het Maaslichtschip te rammen. »

Zij, de Duitschers, mochten een koopvaarder vernietigen, maar de koopvaarder had het recht niet zich te verdedigen.

Zij mochten de « Lusitania » in den

grond boren en meer dan duizend personen ombrengen.

In 1914 hadden de Duitschers erkend, dat de bemanning van een koopvaarder die zich tegen opbrenging verzet, als krijgsgevangen moet behandeld worden. Nu, de Duitschers hebben wel meer hun traktaten geschonden.

Fryatt was dus volgens hen een franc-tireur en de krijgsraad te Brugge veroordeelde hem daarvoor ter dood.

Och, neen, dat was het niet... Het was de wilde haat tegen de Britten, het was de woede uitgedrukt in het « Gott strafe Engeland ».

Kapitein Hartnell, toen eerste officier op de « Brussels », vertelde ons later enige bijzonderheden van het proces, want hij ook werd beschuldigd. (1)

« Na twee dagen » verhaalt kapitein Hartnell, « werden Fryatt en ik van Ruhlleben terug naar Brugge gevoerd. Eerst moesten wij voor admiraal Schröder verschijnen. De beul wilde zijn prooi zien. Dan sloot men ons in de gevangenis » ging de zeeman voort. « We waren in dezelfde cel. Maar daar komt von Butlar. Die kon niet dulden, dat wij samen bleven en we werden dadelijk gescheiden.

In 27 dagen zagen we elkander niet terug. Toch snakten we naar een samenzijn. Zekeren nacht kon ik den Duitschen bewaker omkoopen en voor 50 Mark liet deze mij eenige minuten in de cel van mijn vriend. Daar spraken we over het gebeurde. Fryatt was zich zijn toestand wel bewust.

We kwamen eindelijk samen voor den krijgsraad. Van recht was geen sprake. We hadden geen verdediger. Onze tolk was... von Butlar zelf.

Als Fryatt protesteerde, dat hij in een vijandelijk land aan zich zelf overgelaten werd en geen advocaat kreeg, klonk het barsch: « Zet u neer! » Een ernstig onderzoek is niet geschied.

Om 5 uur was de zaak afgelopen. Fryatt wist toen nog niet, wat er over hem beslist was. Men leidde ons terug naar de gevangenis.

Von Butlar, de in Brugge zoo gehate rechterlijke kommissaris, de kerel zonder hart of geweten, moest dus als taalman optreden! En dat noemden de Duitschers een proces.

1). Wij ontmoetten hem te Brugge bij de ontgraving van Fryatts overblijfsels.

« In de gevangenis », vervolgt kapitein Hartnell, « kwam een Duitsch officier bij mij en deelde me mee, dat Fryatt om zeven uur zou doodgeschoten worden. Diep ontroerd — en die ontroering triefde nu nog in 's sprekers stem — ging ik tot mijn armen vriend. Ik maakte hem met 't vreeselijk nieuws bekend. We konden nog een wijle samen praten. De laatste ure naderde.

Om half zeven kwamen soldaten ons halen. Wij werden naar beneden gebracht. Ik meende Fryatt tot het bitter einde te mogen bijstaan, maar daar kwam een officier op mij af.

« Zijt gij Fryatt? » vroeg hij.

« Neen, ik ben Hartnell. »

De Duitscher bulderde daarop « Wat doet gij dan hier? Heraus! Terug in de gevangenis. »

Zoo moest ik mijn vriend alleen laten. Uit mijn cel hoorde ik wat later het salvo... Ik wist, dat Fryatt vermoord was. »

« Een half uur nadien », vervolgde kapitein Hartnell, « kwam opnieuw een Duitsch officier bij mij. Toen had het volgend gesprek plaats: »

« Uw vriend is doodgeschoten », zei de Duitscher. « Dat zal in Engeland groote opschudding wekken. Admiraal Schröder heeft zijn wraak. »

« Engeland zal Fryatt ook wreken », antwoordde Hartnell.

« Dat kan niet meer. Het is voortaan uit met « Britannia rules the waves » (Engeland heerscht over de zeeën). Het is thans « Deutschland über alles. »

« Een jaar, twee jaar, drie misschien nog, maar dan niet meer. »

De officier verwijderde zich. Zoo hij nog leeft, moet hij thans wel dukwijls aan Hartnell's voorspelling terugdenken.

Hoe stierf Fryatt?

Na de bevrijding, sprak ik den Brugschen schepene Van Hoestenbergh, advocaat, die met een ambtgenoot van de terechtstelling getuige moest zijn.

Haastig was het vonnis geveld en haastig zou het uitgevoerd worden in de « Aurore », een hof bij de Lansierskazerne.

« Toen we in den hof der « Aurore » aankwamen », vertelde me de heer Van Hoestenbergh, « zagen we aan een paal een ons onbekend man in havelooze kledij. De stadssekretaris had me gemeld,

dat ik om 7 uur aan de Lansierskazerne moest zijn. De Duitschers wilden een schijn van recht aan hun misdaad geven. Om wel uit te drukken dat ik niets gemeens wilde hebben met hun onrecht, eischte ik een geschreven rekwisitie. In den hof stond ook de gehate Deutsche rechterlijke kommissaris von Butlar. De kerel rookte een sigaar en had zijn hond bij zich, als kwam hij op zijn avondwandeling even kijken naar een aantrekkelijk schouwspel.

Weemoed hing om ons. We hoorden den belard. 't Weer was zoo zacht. En aan den IJzer bulderde 't kanon. Niemand zei ons wie de veroordeelde was. Deze mocht zelfs zijn uniform niet behouden. We hoorden van op eenigen afstand een vonnis voorlezen. Ik verstond het woord « Brussels » en niet vermoedend dat hier een schip bedoeld werd, veronderstelde ik, dat 't spionage gold, waarvan onze hoofdstad het tooneel geweest was. Zoo liet men ons in de onzekerheid en wij moesten getuige zijn.

Matrozen werden opgesteld. Ze schoten... en wij wendden 't gelaat af. Dan keken we weer. Aan den paal hing een ineengezakt lijk. Een dokter en matrozen liepen er heen. De doode werd dadelijk gekist. De lijkwagen, die gereed stond, reed naar 't kerkhof.

Pas den volgenden dag vernam ik, dat wij de terechtstelling van Fryatt bijgewoond hadden. »

« En toen », vervolgde de schepene, « werd me ook verzekerd, dat even na Fryatt's dood, een bevel tot genadeverleening of, schorsing der strafuitvoering althans, gekomen was.

Wij hebben dit nog van andere zijde hooren beweren. De keizer zelf zou schorsing geboden hebben.

Hoe het ook zij, zelfs de Deutsche onderzoek-raad, die eenigen tijd na den vrede dit geval onderzocht, heeft moeten bekennen, dat er met betreurenswaardige haast gehandeld werd.

De krijgsraad had daarvoor vroeger als reden opgegeven, dat de matrozen, die als getuige verschenen waren, weer naar zee moesten. Was het noodig daarom het vonnis dadelijk uit te voeren?

Neen, men had zich gespoed, omdat de Duitschers het bloed van dezen Brit eischten.

Ook in 't buitenland was het plan van de Duitschers tegenover Fryatt doorgedrongen en wel op de volgende toevallige wijze.

Eenigen tijd na de « Brussels » hielden de Duitschers het Nederlandsche stoomschip « Lestris » aan en sloten de bemanning in de gevangenis te Brugge op; wat later werden deze zeelieden vrij gelaten. Bij IJzendijke kwamen ze over de grens en dadelijk vroegen ze naar een correspondent van « De Telegraaf », want ze

Kapitein Fryatt van de « Brussels »

hadden iets op 't hart, dat onmiddellijk wereldkundig gemaakt moest worden. De Rotterdamsche medewerker van het Amsterdamsch blad vernam nu van deze bemanning, dat zij Fryatt in de gevangenis te Brugge ontmoet had en men zijn leven belaagde. Aldus werd deze zaak wereldkundig.

Amerika trad bemiddelend op. Wij weten reeds, dat het niets baatte.

Ook daar bij 'Zeebrugge, Heist en Knokke moest de bevolking zich ploegen onder het zwaar juk van den bezetter... Men dwong burgers tot harden arbeid

graafwerk in de duinen, tot laden en lossen, en zelfs op de baggermachine's in de haven waren Belgen geplaatst, al stonden ze daar voortdurend bloot aan bommen uit de lucht en granaten van de schepen.

De Heistenaars waren een bijzonder slag van volk. Groote liefde tot de vrijheid bezielde hen, vrij als hun schuities op de golven, als de wind, die over het duin en de polders jaagt.

Een zestigtal jaren geleden was Heist nog maar een dorpje. Het telde ongeveer elf honderd inwoners en dat was dan nog verdubbeld sedert 1830. Aan de duinen stonden eenige hutten. In 1860 bouwde men voor de bezoekers van Brugge of elders een klein logement, dat wel heel wereldsch « Hôtel du Phare » genoemd werd. Voor 't gebouw legde men een houten vloer... den dijk van toen, « de plancher », zooals vele Heistenaren nog den modernen zeedijk noemen, waarop nu ongeveer twee honderd villa's staan.

En toch was dit nederig Heist nog een nieuwe plaats dat de oorspronkelijke veroving. Heette dat eerste vlek Heist of Koudkerke of Scorode, dat alles ligt in het duister, want de kust brokkelde hier af. Evenals Scharphout — 't oud Blankenberge — 't oud Wenduine, ligt ook 't oud Heist en, naar men beweert, 't oud Knokke, in zee bedolven. Men vond soms de grondvesten.

L. Gilliodts-Van Severen schreef over een werkje van zijn overgrootvader, die in 1798 meldde: « Den 30en Oktober van het jaar 1781 rees de vloed buitengewoon hoog en teisterde het strand voor Wenduine. De golven woelden 't zand weg, zoodat de duinen bijna loodrecht als een muur oprezen. Zeven dagen later brak uit 't Noord-Westen een vreeselijke storm los. Wel veertig sloepen van Blankenberge werden op het strand geworpen. Door die dubbele ramp, den hoogen vloed en den ontzettenden storm, was het strand als het ware uitgegraven, het zand omgewoeld en verwijderd; aan den voet der duinen lag het strand zonder overdrijving wel vijf voet lager dan voorheen.

Elvenals tal van andere getuigen, hebben wij de grondvesten van 't afgebroken Blankenbergse fort gezien. Bovendien aanschouwden we op ongeveer 100 vadem ten Noorden der duinen, de meeste grondvesten der huizen van 't oude dorp

Wenduine, dat de zee verzwolgen heeft. We konden de richting der verschillende straten nagaan, we zijn er langs gewandeld, en het spijt me, dat ik er geen plan van opgemaakt heb, wat ik gemakkelijk had kunnen doen.

Ook Oud-Oostende verging. Sommigen noemde die stad Ter Streep; dit schijnt niet juist. De kuststrook, welke daar eenigszins vooruit stak, heette Ter Streep en op de landtong lagen verscheidene plaatsen, aan 't oostelijk einde Oostende, aan 't westelijk Westende, in 't midden Middelkerke en Mariakerke. Die landtong brokkelde af en de dorpen leden daardoor geweldig. In 1394 vooral werd Oostende door storm en overstroming met de helft verminderd, maar dan landwaarts vergroot.

En welke visscher kent en vreest bij storm de Paardenmarkt niet, de lange smalle zandbank, vóór de kust van Knokke tot Kadzand, weleer een bloeiende landstreek met hoeven en gehuchten te midden van vruchtbare landerijen, met het dorp Haveskerke, en een haven en den burcht Grevestein.

Nu in 1914-18 kwamen de Engelsche oorlogsschepen dikwijls liggen achter het Schooneveld, thans een reede of ankerplaats aan de noord-oostzijde der Rassen en ook een bank in den mond der Westerschelde; doch de naam zelf zegt het ons nog hoe daar zich eertijds schoone velden uitstrekten, waar de landbouwer rijke vruchten oogstte. Menigmaal zagen we er in den nacht de kanonnen flikkeren gelijk de bliksem, die over de zee licht, en granaten vlogen dan huilend naar de Vlaamsche kust, naar Zeebrugge vooral. En onze visschers en andere bewoners schuilden in de kelders of vluchtten landinwaarts tot Lissewege, waar de hooge, zware toren, de kloekste van 't Noorden, stond te trillen; naar Ramskapelle, 't klein dorp daar als weggestoken achter de kanalen, naar Dudzele, met zijn oude torenruïne naast de nieuwe kerk.

Schooneveld was vroeger een eiland. Daarachter lag de vaste wal, die in 1267. 1693 Wulpen heette. En Wulpen had zelfs een kasteel, dat in 1436 door de Engelschen geplunderd werd. In 1570 nestelden de Watergeuzen op Wulpen, toen reeds door stormen eveneens een

eiland geworden. Maar de zee knaagde voort en brokkelde meer en meer af, de boeren herstelden, wanneer de onlusten wat stilden, doch tegen 't einde der 17^e eeuw behaalden de golven de zege en sedert is Wulpen een zandbank.

Nog een polder bleef over, en heette dus de Wulpenpolder. En nog zegt men in Zeeuwsch-Vlaanderen wel, van iemand wiens rijkdom maar twijfelachtig is « Hij heeft misschien obligatie's op Wulpen ». Immers in 1799 rukte ook de zee den Wulpenpolder weg, en die ramp leefde lang voort in 't geheugen, daar menige familie en ook liefdadige instellingen en kerken hypotheeken bezaten op den Wulpenpolder en door de vernieling aanzienlijke schade leden. Al die banken, herinneringen aan verdronken streken en plaatsen liggen in de Welingen, den voornaamsten toegangsweg tot de Wester-Schelde.

Ja, de streek was hier veel veranderd, maar de bewoners bleven in hun geslachten aan 't oude getrouw en zoo ontmoeten we hier een rasecht volk van Vlaanderen, gelijk de visschers.

Niet dat Heist een bijzonder groote visschersplaats was. In de middeleeuwen bloeide het misschien meer. In 1815 vond men er slechts zes schuiten. En de Engelschen roofden ze dan nog, omdat ze de visschers niet vertrouwden. Engeland worstelde immers met Napoleon. En de bemanningen werden gevangen genomen, zonder dat men te Heist daarvan iets wist. Och, weer mochten we in 1914-18 zeggen, dat het verleden heden was geworden: ook toen zagen we eens een ouden man en bejaarde vrouw gansche dagen op de duinen van Zeeuwsch-Vlaanderen in zee staan turen, hopen de een vermiste schuit huiswaarts te zien komen. 't Waren lieden uit Heist, en hun zoon was uit visschen gegaan, doch keerde niet weer. Eerst later hoorde men, dat de sloep door een onderzeeër opgepikt was en de bemanning zich in een Duitsch kamp bevond.

En in 1815 na den slag van Waterloo keerden de Duitsche gevangenen uit Londen eveneens onverwachts huiswaarts.

In dien tijd gebeurde het veel, dat Franschen Heistsche visschers dwongen als loods op hun schepen te dienen: ja,

soms kwamen Engelschen geheimzinnig met een sloep aan land, haalden eenige visschers uit hun hut en namen ze mee voor hetzelfde doel.

Over die feiten sprak men soms nog als over iets uit den ouden tijd, die niet meer weerkeeren zou. Men vertelde ook hoe visschers en andere bewoners vluchtten en aan het Zwin verdoken leefden, om niet in Napoleons leger te moeten dienen.

Maar ziet, dat alles werd nu weer wezenlijkheid en veel erger nog. De Duitschers eischten wel geen soldaten, maar dwangarbeiders, zooals we reeds zagen. Zoo moesten er velen op de baggerbooten werken in de haven van Zeebrugge.

's Nachts gingen die Duitsche meesters van boord, bang voor de bommen. Een wacht van burgers moest op 't vaartuig blijven. Velen maakten van die geleenheid gebruik, om in de scheepsboot naar Nederland te roeien.

Ik ken er een die een boot maakte in zijn schuurtje, terwijl Duitschers in zijn huis zaten, en met zijn jongen vlood hij over zee naar Holland.

Ja, 't leven was hard te Zeebrugge en het gevaar groot. De werkdwang woedde er en de kinderen spraken er over bommen als de onze over speelgoed.

* * *

En nu eenige mededeelingen uit ons dagboek:

« De zee huilt en 't stormsignaal hangt uit.

Toch komt een ranke schuit Vlissingens haven binnengevaren. Ze is gemerkt H. dat is Heist, en ze komt ook van dat afgesloten punt. Twee mannen springen aan wal. De een is visscher Ghezelle. Hij had van uit Zierikzee gevischt en was door een onderzeeër met zijn sloep naar Zeebrugge opgebracht. Hij en zijn makker, die de vijftig al voorbij is, moesten voor de Duitschers werken, maar verkozen te vluchten, waartoe ze besloten.

't Was nog licht bijna toen ze naar het strand slopen en een boot in zee duwden. Ze wilden het wagen op Gods genade.

Moesten ze sterven, welnu, ze zouden den dood verkiezen boven den onhoudbaren dwang. De mannen staken in zee en heschen na eenigen tijd het zeil. Voorbereid hadden ze zich niet. De

wind was dien avond gunstig. Een ferme bries woei uit het Westen, en dus moest men de gelegenheid aangrijpen. De wind nam in kracht toe, golven sloegen over boord, de jol danste vervaarlijk, maar een bekwame zeemanshand stuurde ze en ze stootte voort, ginds naar die lichten, waarnaar men zoo dikwijls van af de Belgische kust in hevig verlangen om de vrijheid staarde, en na anderhalf uur zeilen voorbij mijnenvelen, over banken en platen, en allen Duitschen patrouilles ten spijt, liep de boot de haven van Vlissingen binnen.

De mannen waren eensklaps uit de terreur bevrijd! Welk een heerlijk gevoel beheerschte hen nu!

Een ander feit:

« Afgemat, schamel gekleed, slaperig, de kinderen aan vaders hand of moeders rok, zoo slenterde het groepje door Vlissingen op weg naar het Belgisch consulaat, waar allen de eerste zoo welkome hulp zouden ontvangen na een stoutmoedige vlucht van Zeebrugge. Deze Vlamingen toch kwamen van een der sterkste en nu meest genoemde punten van het oorlogstooneel, maar zooals we ze daar zagen gaan, waren ze reeds een getuigenis van de ellende die op en rondom dat punt onder de door Duitschland geterroriseerde bevolking heercht. Om van dien dwang bevrijd te worden hadden ze bijna 't onmogelijke gedaan, een waagstuk ondernomen, over welks welslagen de mannen thans, nu ze kalmer waren, zich nog zelf verbaasden.

Pieter Willems en Adolf Van Rissenhoven, beiden woonachtig te Zeebrugge, waren voor dwangarbeid opgeroepen. Ze besloten te vluchten.

Van Rissenhoven kon niet besluiten zijn vrouw en zes kinderen achter te laten. 't Jongste was pas zestien maanden oud.

't Zou een avontuurlijke reis worden.

In de vaart van Schipdonk lag een bootje en daarop viel het oog van een der nu ontvluchten. Hij zag er het laatste middel in om de vrijheid te bereiken en sprak over dat plan met eenige vrienden en algemeen besloot men de poging te wagen. Veel voorbereiding deed men niet. In 't geheim pakte men 't een en ander in en in den afgelopen nacht sloop men samen naar de woning

van een der partijgenooten. 't Zou een moeilijke tocht zijn. Men moest kinderen van drie en vier jaar meenemen. Eerst at men nog gezamenlijk en het was een goed maal: twee kippen, waarvan men de beenderen op tafel liet liggen voor de Duitschers. De mannen gingen in stilte heen en weer, van het huis naar de boot, om pakken, een paar matrassen en de kinderen over te brengen. Om twee uur 's nachts had men zich ingescheept en met een «God helpe ons» staken deze koene Vlamingen van wal. De reizigers zaten in de kleine boot op-eengepakt, vijftien in 't geheel, vier mannen, drie vrouwen en acht kinderen. Men beschikte over vier riemen, maar er was nauwelijks plaats om ze te hanteeren. De kleine kinderen lagen op de matrassen.

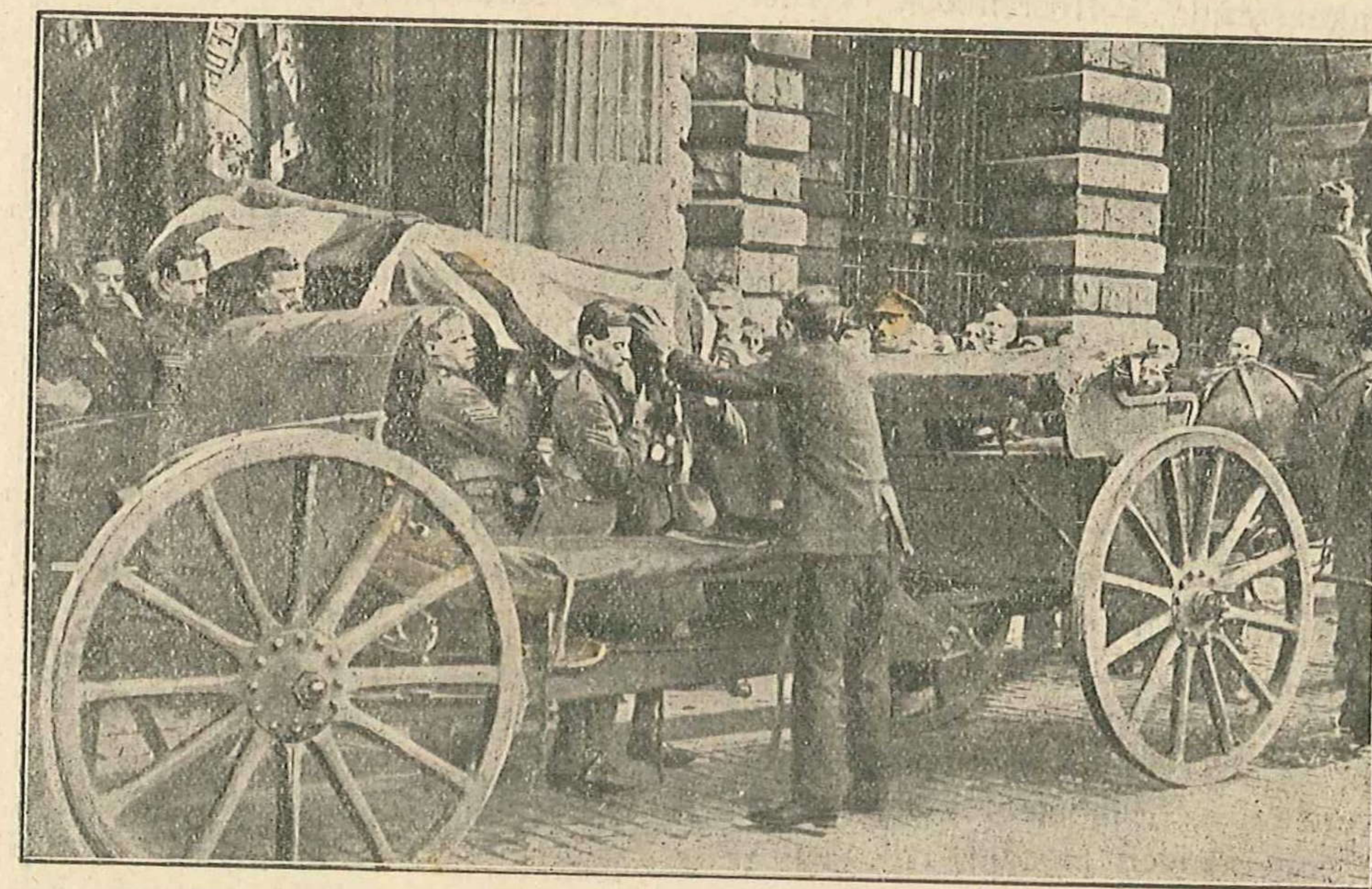
Stillekens voer men voort naar Heist. Zooals we zeiden was men nu op de vaart van Schipdonk, het zuidelijkste van de twee kanalen, die tusschen Heist en Zeebrugge in zee uitmonden door twee sluizen, welker deuren bij eb door het afvloeiend kanaalwater naar buiten geopend, maar bij vloed door 't opkomende zeewater weer gesloten worden. 't Werd nu vloed; de deuren gingen toe en men moest zich haasten om door de opening nog naar buiten in zee te geraken. Doch dit was niet 't eenige bezwaar; er dreigde ernstiger gevaar. Bij die sluis staat een Duitche post, met batterij en machinegeweren, want dit punt is ook zeer versterkt om zijn strategisch belang. 't Minste gerucht zou de aandacht van de schildwachten wekken. Ieder der volwassenen voelde zijn hart bonsen, toen men op de bewuste plaats kwam. Eensklaps begon een der kinderen te schreien. De kleine was te jong om de aanmaningen tot stilte, waaraan 't natuurlijk niet ontbroken had, te verstaan. Alles dreigde nu te mislukken. Men zag de gedaante van een schildwacht en verwachtte het alarmsignaal. De moeder drukte het kind de hand op den mond, maar nog klonken gedempte kreten en de boot gleed in het hier fel bruisend water, dat tot aan den rand kwam. 't Waren minuten van ontzetting, spanning, doch de schuit schoof verder. De mannen roeiden, er kon nu van komen wat er wilde. 't Alarmsig-

naal bleef achterwege en de vluchtelingen bereikten de zee. Al slaakten ze een zucht van verlichting, volkomen veilig voelden ze zich nog niet. Op enkele riemslagen van daar lag het Duitsch eskader torpedobooten en jagers van Zeebrugge en verder moest men nog voorbij Heist, Duinbergen, Knokke en de grens, waar zoeklichten konden werken en dikwijls motorbooten patrouilleeren. Wolken schoven voor den sterrenhemel en het weer was zacht. De moeders dekten de kinderen toe, de mannen roeiden uit alle macht en nu voer men Holland en de vrijheid tegemoet en alles verliep wel. Na eenigen tijd zag men de lichten

derlandschen militairen kommandant gingen de Belgen naar het dorp Kadzand, waar de burgemeester hen zeer vriendelijk bejegende.

«Werken tegen mijn eigen land, kan ik niet», zei de vader me, «dus moest ik heen, maar ik wilde mijn vrouw en ons gezin niet in de ellende achter laten, er was dus maar één weg en we hebben dien gevolgd.»

Nu en dan vond de Duitse schildwacht of de dwangarbeider een eenzaamlijk op het strand. Op zee speelden zich immers zooveel drama's af. En dikwijls zag men er een spoor van... Ook over

De uitvaart van kapitein Fryatt in 1919
Het te Brugge ontgraven lijk komt te Antwerpen aan, waar het plechtig naar een torpedoboot wordt overgebracht

van het Hollandsch wachtschip in de verte glanzden als vriendelijke sterren van hoop en bemoediging en elke riemslag bracht de boot er nader bij. Een lid der bemanning was een kloeke vischer, met het vaarwater bekend en wat de mijnen betreft, ja wie zoo iets waagt, moet ook dat gevaar trotseren; maar na twee-en-half uur varens bereikten de gevluchten het Nederlandsch gebied en stuurden ze hun boot veilig de kleine haven van Kadzand binnen. Welk gevoel hen toen bestormde kan men zich eenigszins voorstellen. Allen gingen aan wal. Men klopte een gezin op; de bannelingen kregen er een allerhartelijkste ontvangst.

Na verhoor 's morgens door den Ne-

de grens, daar in Zeeland...

En weer schrijven wij uit ons dagboek over:

«Er heeft een treffen plaats gehad tusschen Duitse torpedobooten uit Zeebrugge en Engelsche, naar den mond van de Maas gekomen voor het konvooi, dat Rotterdam verliet.

En 't kan niet anders of we moesten in Zeeland er toch iets van gevoelen. Immers Engelsche booten zonken. Jonge mannen kwamen om 't leven, en 't is het seizoen der stormen.

«Lijk aangespoeld te Borselen», luidt een bericht en men verzoekt me het te gaan schouwen, om de identiteit vast te stellen.

Een droevige, maar heilige plicht...

want mijn reis kan een laatste troost zijn voor geliefden die een vermiste zoeken.

Borselen ligt op het eiland Zuid-Beverland. 's Morgens vertrek ik uit Vlissingen met den trein naar 's Heer Arendskerke. Daar moet ik de fiets op.

't Sneeuwt en de lijkwade spreidt zich uit over de wijde polders, over dorpen met kloelke, grauwe torens en huizen met groen-witte luiken als in Veurne-Ambacht. En ze blijven maar vallen, stil en aanhoudend, de vlokken, die den einder beperken, die alles brengen onder één kleed, tot één vorm, tot dezelfde een-
tonigheid en verlatenheid.

Heinkenszand. 's Heerenhoek, verder maar, dijk op, dijk af, langs goed gesloten woningen, roerloze boomgaarden, doodsche hoeven.

Borselen. 't oud-historische dorp, met zijn lange kronkel van waterwee- en oorlogsellende, ligt er zoo rustig nu als ingeslapen in den wintertijd met de huisjes veilig om het groote plein geschaard, waar een kerkje als verdwaald schijnt.

Een laag gebouwtje met groene luiken. Hier moeten we zijn. We schudden de sneeuw van onze jas en treden binnen. In een ouderwetschen haard brandt een knappend houtvuur.

Hier hooren we van een drama... O, ik weet het, 't is maar een druppel van 't wereldwee, 't is maar een spat van dien ontzettenden bloedgolf, 't is maar een klein tooneel van de gruwzame tragedie.

Maar 't is toch een drama...

's Maandagsmorgens om elf uur kwam men den burgemeester van Borselen aanzeggen, dat er op de plaat een lijk gevonden was. 't Bleek grondgebied 's Heer Arendskerke te zijn, en mannen dezer gemeente zouden den doode gaan halen.

In den namiddag kwamen ze aan 't schorre en gingen ze over naar de plaat. Maar de grauwe sombere bank is zoo uitgestrekt en uren kan men er over dwalen. De mannen vonden den doode niet. De avond zonk over de streek en hulde alles in zijn sluier. En de doode bleef rusten op de plek, waar de zee hem had gelegd. Zouden de golven hem weer opnemen en meevoeren en hem elders aan land brengen? Immers de vloed

stuwde aan en rolde ruischend over den zandrug. Meeuwen kreschen, kraaien in de hooge boomen van den polder kras-
ten, en de mannen keerden door de duis-
ternis terug. 's Morgens kwamen ze
weer... Over 't schorre naderde met tra-
gen stap een herder. Hij wist waar de
arme doode lag. En nu vond men dezen.
Op een ladder trok men het lijk drie
kwartier ver naar den dijk, waar de wa-
gen wachtte...

Korte, maar dreevige sloet..., die
zich naar het kerkhof van Nieuwdorp
begaf.

Hier werd de doode, een Britsche zee-
man, in 't lijkenhuis gelegd.

De stukken op hem gevonden, lagen
nu in het gemeentehuis van Borselen,
en de burgemeester toonde ze me. Ont-
roerd neem ik ze in de hand.

Vier photo's. Een van zijn moeder...
Op de achterzijde toch staat er: « Moge
God u bewaren en voor alle ongelukken
behoeden.

Uw liefhebbende moeder ».

Drie photo's van zijn zusters, zooals
uit een opschrift blijkt.

En dan... Groote God, een schok vaart
door me. 't Is me of ik den doode uit de
stormende zee zelf nog hoor spreken.
De photo's zitten in een envelop, waar-
op geschreven staat:

Dearest mother, Strange I should ha-
ve prepared for this contingency. The
lock of hair is of myself. The photo's,
you will recognise. I have carried all
faithfully throughout the war. By yet I
have crossed the great divides now. I am
glad I have died for king and country.

Droom ik?

Maar duidelijk staat het er in 't En-
gelsch :

« Liefste Moeder. Vreemd dat ik mij heb
kunnen voorbereiden op deze gebeurte-
nis. De photo's zult ge herkennen. Ik
heb ze getrouw gedurende den ganschen
oorlog bewaard. De haarlok is van mij.
Nu ben ik de groote scheiding overge-
stoken. Toch ben ik blij voor koning en
land gestorven te zijn. »

De jonge man had dus zijn eigen
doodsbericht geschreven!

Waar? Mysterie!

Drijvend op 't groot zwemvest, dat
daar in den hoek ligt, of ergens op een

vlot, toen de eenzame zijn kracht voelde
versterven?

Niemand kan het zeggen. 't Is een ge-
heim der zee.

Maar hier lees ik het dan toch.

Het schrift getuigt van haast. En toch
om dat nog te schrijven, als ge den dood
aanstaart, als ge drijft in zee, die u straks
verzwelgt, als ge uw jong, schoon leven
reeds voelt gaan, als ge voor 't laatst in
den geest uw moeder, al uw geliefden
voor u ziet. Wordt men niet klein tegen-
over zulk een moed, zulk een zedelijke
kracht?

Alles was in den sigarettenkoker weg-
gestoken... en de doode bracht het mee,
toen hij op de eenzame plaat om een
graf kwam vragen.

En hier ligt het op de tafel van 't klei-
ne gemeentehuis te Borselen, als een
kostbare relikwie voor die moeder... de
zusters... en een verloofde, want daar
is ook een gouden ring met de initialen
A. C.

Nu moet ik den doode nog schouwen.
Daartoe stuurt men mij naar Nieuw-
dorp, een uur verder, en weer rijd ik
door de sneeuw over het afgelegen ei-
land.

Op 't gehucht aangekomen, vraag ik
naar den grafdelver. Ik vind hem ge-
makkelijk, een man in de Zeeuwsche
kleedij, die me zegt, dat het lijk alreeds
in de kist was gedaan en ik bij den tim-
merman moet zijn.

De timmerman staat in zijn werkwin-
kel.

— De kist is al gesloten, zegt hij.

— En wie heeft de kenteekens opgeno-
men? vraag ik.

— De dokter is er geweest.

— Maar de bewijzen van identiteit?

De man schudt het hoofd.

Dan moet hij de kist maar weer ope-
nen. Samen stappen we heen. Als we
voor het doodenhuis komen heeft mijn
gids den sleutel verloren. We zoeken de-
zen in de sneeuw van het klein, een-
zaam kerkhof, maar te vergeefs.

Dan rukt de timmerman de deur open
en luid stoort dat gerucht de stilte om
ons heen.

'k Wacht buiten tot het deksel los ge-
vijsd is.

— Meneer, 't is klaar, zegt de timmer-
man.

'k Ontroer diep als ik in de kist
schouw.

En 't is of me weer de stem toeklinkt:
« Ik heb me op deze gebeurtenis voor-
bereid ».

En weer vragen we: « Denken we
't ons wel goed in? »

Medunkt, daar voor die open lijkkist,
zie ik den jongen man heengaan, ge-
kleed in diezelfde blauwe uniform. Nog
een armgezwaai naar moeder, die hem
naartaart, naar de zusters, die hem zoo
noodde laten verbrekken. En dan op zijn
schip. Engeland vraagt, dat ieder zijn
plicht zal doen. Hij zal zijn plicht ver-
vullen, al gaat het door gevaren, door
storm en kanongebulder. « Ik ben blij
voor koning en vaderland gestorven te
zijn ». 't Staat immers op dat papier...
en 't is of die geopende mond het me
nog herhaalt.

Rondom ons het eenvormig sneeuw-
kleed en de grauwe lucht, die laag
hangt over het wijde eenzame, triestige
land.

Hier ligt de jonkman, die het zware
offer bracht, een van de miljoenen,
weggemaaid als het leven hun nog zoo-
veel beloofde.

De eene, deze eenzame doode, dit lijk
zonder familie er bij... 't getuigt van de
groote schare en den zwaren rouw, Euro-
pa door.

'k Sta hier gelukkig niet als een
nieuwsgierige. Uit nieuwsgierigheid
gaat men geen dooden zien.

'k Maak een beschrijving van de klee-
dij en mijn hand heeft op 't papier, want
ik voel me als eigen aan dezen jongen
man, nu ik zijn treffende geschiedenis
ken...

— Sluit de kist weer, zeg ik stil.

En ik vind me zelf wreed. Waarom
moet ik een vreemde, dat zeggen, ik een
vreemde, hem 't laatste zien?...

Daarna trekt de timmerman de deur
toe. Een zware bons en weer valt de stil-
te om ons heen... De sneeuw dempt on-
ze voetstappen. Aan den dijk gaan we
van elkander.

Ik rijd den langen, eenzamen, witten
weg naar Middelburg op. De korte dag
neigt ten einde. 'k Zie steeds den armen
doode voor me, hier in de wijde natuur,
die zelf dood schijnt.

Diep uit Vlaanderen gromt 't kanon.

's Zaterdags stonden we met een klein groepje om 't versche graf op Nieuw-dorp. De Engelsche konsul, de heer Percy Jones, Johan De Maeght, hoofd der Belgische school te Middelburg, Wellesley Frater, Engelsch predikant, de burgemeester.

Eenige dames legden bloemen neer.

Zeeuwsche mannen en vrouwen, kinderens, luisterden eerbiedig naar den dienst.

Die week waren er nog meer dooden aangespoeld op Zeelands kust.

Vrouwepolder... Klein dorpje als weggedoken tegen de zee. Bij de duinen ligt het kerkhof. Naast de haag laat een molen stil zijn wieken hangen als een groot kruis van rouwe. Zoo legt men in Vlaanderen te lande een kruis van uitgedorschen tarwestroo bij het sterfhuis. Het graan is in de schuur verzameld. En zoo is ook een ziele verscheiden en rouwt men bij 't leeg lichaam.

Eveneens gaapt hier een graf en witgekapt meisjes hebben hun spel gestaakt en wijzen het elkaar.

De burgemeester en sekretaris der gemeente komen ook, om met de soldaten en dezer luitenant, en den Britschen konsul, Percy Jones en Ds. Frater, aan den Brit, die hier aanspoelde, de laatste eer te bewijzen. Een onbekende... O, welk een tragiek in dit woord, en de luitenant wees er zijn mannen op, en voelde 't zelf zoo diep, toen hij hun om een kort soldatengebed vroeg voor de familie, die toch in liefde aan hem dacht, en voor zijn eeuwige rust.

Zondagavond... 'k Wandel langs de zee... 't Is een grauwe dag en toch brengt de avond een prachtigen Zons-ongegang. Ginds boven Zeebrugge ligt een vurige band. 't Is of er brand woedt. En zoo zag ik den gloed, boven Tienen en Diest, boven Antwerpen en andere plaatsen. En ook nu is het of we werkelijk den oorlog zien, want ligt daar niet onder dat rood het puinveld en het front, waar levenden te midden van dooden strijden.

Daar stroomt de Yzer... daar staat ons eigen leger...

— Bij Knokke is de lucht zoo mooi, zegt mijn kleine.

Dat kinderwoord treft me... En zie,

een wolk schuift op, en nog even gloeit de zon. 't Is de zon, die we aanschouwen, en niet de oorlog.

Eens komt toch 't einde... En hier voor me ligt « Oorlogspoëzie », werk van Vlaamingen, die in oorlogstijd toch nog dichtten kunnen...

« Ik weet een wreede, roode smidse,
waar duizend, duizend smeden staan,
waar iederen dag en ieders nachte
fornuis en blaasbalg zwoegend gaan.

De vlammen loeien, dampen gulpen,
de roode gensters huilen rond,
ze slaan, ze slaan, de duizend smeden
al drupt hun roode bloed op grond.

Ze smeden... 'k Hoor den bonk der mokers
Het ijzer ronkt, de wereld beeft
Ik zie zoo menig koenen smeder,
die smedend valt en smedend sneeft.

Ze smeden... Vuur en oogen gloeien.
De smidse dreunt, de smidse brandt.
Ze smeden vroom, de stoere smeden,
de vrijheidskrone van ons land. »

Zoo dichtte Johan De Maeght, en drukte hij de worsteling, maar ook het vertrouwen, de hoop, de vaste overtuiging van ons volk uit.

Bij Zeebrugge Heist en Lissewege, Knokke ook zagen de bewoners hevige gevechten in de lucht. Menig drama had zijn ontknooping in de polders, eveneens weer over de grens.

Ook daarover hebben we in ons dagboek, bijzonderheden.

« Bij Groede, het mooie, rustige dorp, te midden der wonnige velden, waar de Zomer zijn heerlijkheid ten toon spreidt en de landman naarstig arbeidt, daalde een gehavend vliegtuig. 't Kwam uit België, 't schoor laag boven Sluis tot het als onmachtig neerviel. En we mogen het wel herhalen, een stuk naakte, gruwelijke oorlog, kwam hier den vrede en de kalmte verstoren. Een der aviateurs was ongedeerd, maar zijn makker, de waarnemer Partridge, lag daar ontzettend verminkt. De rechterarm was hem door granaatscherven van 't lichaam gerukt en in 't hout geslingerd. Een been hing met eenige vellen nog aan de romp. En bloed overal, bloed uit de wonden over de lenige uniform, bloed aan de machine, nu druppelend op den grond.

Onmiddellijk was er geneeskundige hulpe. Per Roode Kruis-auto, onder geleide van een militairen arts, werd de ongelukkige over de Schelde gevoerd.

Op de boot was hij nog volkomen bij zijn bewustzijn, hoe hevig hij ook leed. Met heldenmoed worstelde sergeant Partridge tegen den dood.

Helaas, 't was toch de dood die het jonge, kostbare leven roofde. « Duurt het nog lang, eer we in 't hospitaal zijn? » vroeg de lijder. Hij snakte zoo naar rust. Bijna drie uur leed hij gruwelijk, doch behield hij zijn bewustzijn. 't Was wel uit een ijzeren gestel dat nu het leven vervloog. De dokter oordeelde 't onmogelijk den gekwetste nog naar Middelburg te brengen, en liet de auto naar Sint-Jozefziekenhuis te Vlissingen rijden.

En hier kwam spoedig de rust... helaas, de eeuwige rust. Eenige stonden na

varen der stoutmoedige vliegeniers boven ons kustgebied, waar ze op 16,000 voet hoogte, den strijd met de Duitschers aanbonden.

Zoo herinner ik mij de lotgevallen van de luitenanten William Spencer Mars en Eustace Power.

Bij Zeebrugge werden ze aangevallen door vijf Duitsche machines en hadden een geweldigen strijd. De kogels floten om hen heen, doorboorden de vleugels, braken de draden af, wondden de aviateurs aan den slaap, de hand, de dij, den rug en troffen ten slotte het reservoir. In deze ongelijke worsteling moesten beiden het opgeven. Ze trachtten Nederland te bereiken. Weldra zakte de aero-

De uitvaart van Fryatt in 1919
De Schotsche doedelzakspelers in den stoet te Antwerpen

zijne aankomst gaf sergeant Partridge den geest. Het was even voor vijven, toen men het doodslaken uitspreidde over hem, die eenige uren vroeger nog tintelend van levenslust, en prijkend met al zijne mannelijke kracht, zijn vliegtuig besteeg.

De bestuurder, seneant Gude, kwam hier met de avondboot aan. Hij deelde mee, dat de aeroplaan door een Duitsche granaat getroffen was. De scherven drongen langs onder door 't benedenvlak. Dit geschiedde bij Brugge... Tien minuten later landde Gude bij Groede. Heden morgen is hij naar Groningen vertrokken.

Romantisch was dikwijls het weder-

plaan neer en kwam in de Deurloo, een der Scheldemonden terecht. Men kon het land niet meer halen; 't toestel begon te zinken. De Britten ontteden zich van hun kleeding; een kon zijn zwemgordel gebruiken; die van den ander was ook al stuk geschoten. Toen begon de worsteling in het water. De drenkelingen moesten reeds alle hoop opgeven, toen eensklaps een schip in het zicht kwam. De kustwacht had een vliegtuig in zee zien dalen en seinde dit naar Vlissingen. Een marinevaartuig voer uit om het op te sporen en de bemanning ontdekte in de Deurloo, de twee drenkelingen, die rondzwommen, maar geheel uitgeput schenen.

Meer dan een uur had hunne marteling geduurd. Een werd dadelijk door de Hollanders opgepikt en de andere met de jol gehaald. Aan boord kregen ze de beste zorgen en te Vlissingen werden ze eerst naar het hotel Zeeland gebracht en vervolgens naar 't militair hospitaal te Middelburg vervoerd, vanwaar ze na eenige dagen, gezond vertrokken. Verborgen voor ons en voor allen bleek menig vliegerdrama boven zee... We werden er alleen aan herinnert, door 't aanspoelen van lijken. De kleeding bewees, dat een aviateur op het strand werd gelegd.

Op « Vredenhof », te Vlissingen, sluimert te midden van veel makkers, Flight sub-lieutenant Erica J. K. Buckley

Hij was de eenige zoon van een weduwe, te Tonbridge, Kent. Nooit heeft hij zijn vader gekend, die eenige maanden, na zijne geboorte stierf. Zijne moeder voedde hem op en bij 't uitbreken van den oorlog studeerde Buckley aan de universiteit te Cambridge. Hij gaf gehoor aan de roepstem van zijn vorst. Toen hij de laatste maal van Engeland naar Frankrijk zou oversteken, vloog hij nog eerst over Kent naar Tonbridge, daalde laag boven de woning zijner moeder en wuifde met den zakdoek ten afscheid. Toen ging hij heen. Dan geen nieuws meer... tot het bericht dat Buckler vermist en vermoedelijk gedood werd. En eenige weken later een telegram, dat zijn lijk gevonden was bij Renesse, in Zeeland.

De moeder wilde toen al haar bezittingen verkoopen om op Renesse te gaan wonen, bij het graf van haar zoon. Gelukkig ontmoette zij in Engeland mevrouw Percy Jones, de gade van den Britschen konsul te Vlissingen. Wat in die uren al besproken werd, het is te intiem, te teer, te innig om het mede te deelen. Maar op verlangen der moeder werd Buckley die in de duinen van Schouwen lag, ontgraven en te Vlissingen bijgezet.

...

Dat de zee nu en dan een lijk aan land bracht, was den Vlaamschen visschersman niet vreemd. Men bezat nog de vrij volledige lijst der rampen.

1835. Jan Ackx over boord geslagen. Lijk aangespoeld tusschen Heist en

Knokke. 5 Oktober 1850. Hevige storm. Jan Ghezelle, stuurman, over boord geslagen. Lijk nooit gevonden. September 1864. Pieter De Groote, over boord geslagen. Lijk nooit uitgekomen. 22 April 1864. Leopold Seeuws over boord geslagen. Lijk aangespoeld nabij het badhuis van Kadzand. 't Was toen dikwijls de gewoonte een doode maar dadelijk in het duin te begraven. En dit geschiedde nu ook. Trouwens in den oorlog hebben we nog zulk een geval geweten op het strand van Schouwen. Toevallig vernamen we het en gaven we er melding van aan de bevoegde overheid.

Het lichaam werd opgegraven en aldus kreeg de familie dan toch zekerheid omtrent een vermiste). 1877, 1 Januari, Louis Vandierendonck-Latruwe, en Constant Verbeke over boord geslagen. Lijken nooit gevonden. 1883, hevige storm; Jan Vantorre der schuit van Pieter de Groote over boord geslagen; de sloep van Charles Deckers omgekanteld; kwamen om; Jan Verbeke-Neyts, stuurman, Sebastiaan Vantorre-Vandamme, zijn zoon Constant, Louis Vlietinck. De vijfde man Pieter Dewaele had zich in de sloep vastgebonden; deze kwam aan met den kiel omhoog, waar nu Zeebrugge ligt. Men zag het wrak en hoorde kloppen.

Het was de schipbreukeling die aldus noodseinen gaf; visschers kaptten een opening en verlostten Dewaele, die reeds zes uur in doodsgevaar had verkeerd.

Pieter Vantorre van een derde sloep kwam met een wrak op het Wenduinsch zand aan; hij was er aan vastgebonden, doch bijna geheel bewusteloos. De heer Van den Berghe, burgemeester van Wenduine, waadde door het water en redde hem. 1887, 16 December; de schuit van den reeder Pecasse te Blankenberge, door de Harwich-boot in den grond geboord. De stuurman Louis Vantorre en Amandus Depoorter kwamen om. 1888, Oktober, de schuit van Pieter De Groote-Vermeire in den grond gelopen door een mailboot; kwamen om: Constant Blommaert, stuurman; lijk aangespoeld te Mariakerke; Pieter De Groote; lijk aangespoeld te Klemskerke; Frans Van derendonck; lichaam vermorzeld door een der scheepsraderen.

De visschers Leopold De Groote en Ja-

colb Blommaert werden door Oostendische visschers gered. 1892; Casimir Savels, over boord gevallen; lijk aangespoeld te Koudekerke. 1906, 29 Juni, vliegende storm; de schuit van stuurman Constant Couwijzer vergaan; verdronken: Pieter Witterwulge-Couwijzer, lijk opgevischt in de Wielingen; Theofiel Depaepe, lijk aangespoeld te Clemskerke; Constant Dewaele, 12 jaar, aangespoeld te Wenduine. De sloep werd opgepikt en naar Oostende gesleept; aan boord vond men het vastgebonden lijk van den stuurman Couwijzer.

Amandus Couwijzer, deken der visschers, reeder der schuit, verloor bij deze ramp zijn zoon, schoonzoon en kleinzoon.

1907, November, Leopold Vantorre over boord geslagen! 1)

De visschers waren dus wel gewoon aan rampen, het bedrijf bracht die mee. Maar dat was overmacht waartegen niemand op kon; dat was de natuur die zich uitte in storm en mist. Daartegen kon men niet mumureeren. Aan boord bad men, als de orkaan loeide, men riep Onze Lieve Vrouw aan en beloofde haar een kaars, soms zoo hoog als de mast. Te Blankenberge gebeurde het meermalen, dat een sloep na hevigen storm aankwam; aan het strand stonden familieleden en kennissen angstig te wachten. Met welk een verlichting en vreugde begroette men de terugkeerenden, en men bestormde hen met vragen. Maar niemand antwoordde. In stoet gingen de geredden heen, de lippen op elkaar geklemd, als hadden ze de spraak verloren. En de familieleden en vrienden begrepen het eensklaps: de bemanning had in het bulderen van den wind en het razen der golven beloofd, dat haar eerste woord er een van dank zou zijn aan Maria, daar in de oude kerk buiten het stedeke en thans ging ze er heen. En pas daarna vertelde ze alles wat haar overkomen was.

Stormen, ja, daarmee had men te worstelen; en steeds was men bereid om schepen in nood hulp te bieden.

Slechts zelden had er in de laatste ja-

(1) Naar Heist aan Zee en zijn verleden, door Jules Nollet. De namen hier vermeld komen schier nog allen te Heist voor.

ren voor den oorlog een ramp plaats. De oude visschers wisten daarvan veel meer te vertellen.

In 1829 verging voor Heist de Amerikaansche driemaster Antegone, in 1833, de Noorsche brik, Ridder Daris, in 1834, de Engelsche schoener, Persévérance, en in 1835, 1840, 1845, 1846, 1847, 1852, 1853, 1855, 1859, kortom met ontzettende regelmaat keerden in hetzelfde oord de schipbreuken terug. In 1878 in den nacht van tweeden Kerstnacht strandde de Engelsche driemaster Mackenzie, met tarwe geladen op de Schooneveldbank.

Op de Heister schuit van Charles De Groote zag men de noodseinen en dadelijk voer men ter plaatse. Onze visschers klommen aan boord en hielpen pompen. Maar het water steeg snel en het vaartuig zonk. De sloep nam dan de bemanning en den Belgischen loods, Leopold Van Outtrive mee naar Heist.

In April 1887, met een storm uit 't Noorden, kreeg de Noorsche driemaster « Resoluut », averij aan 't roer. Het schip werd naar het strand gedreven. Men wierp de ankers uit, maar de ketens braken, te vergeefs poogde men de zeilen te reven; dan kapte men de masten. De Heistsche visschers zagen de ramp. Het wrak stootte tegen een hoofd, ter herinnering nog het Resoluuthoofd genoemd. De schipbreukelingen zetten de sloep uit, doch deze werd door de branding verbrijzeld. Uit Knokke, voer de reddingboot nader, doch zij kon de ongelukkigen niet bereiken. Het wrak scheurde. De bemanning liep heen en weer. Eenklaps sloeg de « Resoluut » uit elkaar. De opvarenden klampten zich aan wrakhout of vaten en kisten vast; toch waren zij vlak bij het strand maar ook hier gingen er hoge golven. De Heistsche visschers boden onder leiding van den hotelhouder Désiré Paternoster krachtadige hulp en van de zestien scheepslieden werden er toch veertien gered en in het Hotel de la Marine op de Statieplaats verzorgd.

Nog bij andere gelegenheden onderscheidde zich de visschers in naastenliefde. In de laatste jaren echter kwam schipbreuk zelden voor. Ten eerste waren zeilschepen veel meer aan rampen blootgesteld dan stoombooten. En welke verbeteringen in de Wielingen, met het uitleggen van boeien, het bouwen van

vuurtorens, het plaatsen van lichten en bakens en het stationeeren van vuurschepen. Hier lagen er twee van deze laatste: «De Wandelaar», die zich, bij het naderen der Duitschers, naar Vlissingen liet drijven en daar behouden aankwam; en de «Wielingen», welke door de bemanning verlaten werd. De Duitschers hebben haar later vernield.

Het licht op den Knokschen vuurtoren werd gedooft; dat van Westkappel (Nederland) bleef branden, tot ook de scheepvaart te Vlissingen gestremd werd. Dan ontstak men het licht slechts wanneer het een enkele maal noodig was voor een Nederlandsch schip, een der marine, of een mailboot, die een bijzonderen tocht deed.

De eerlijke schipperij lag immers stil. De zee was vol verraad. Moedwillig vernielde men de schoonste schepen; geen menschenlevens werden ontzien, en men seinde die daden als heldenstukken de wereld rond. De menschheid scheen met krankzinnigheid geslagen.

En dat ons Zeebrugge nu de geniepige piratenhaven moest zijn!

In begin Oktober 1914 hadden 325 Oostendsche visschersbooten hun haven verlaten, om in Engeland of Frankrijk een schuilplaats te zoeken.

De meeste werden bij de Engelsche vloot ingelijfd en deden dienst als mijnenvegers en patrouillevaartuigen, en namen een krachtig aandeel in den strijd tegen de onderzeeërs. Menige vischer onderscheidde zich hierbij, zooals Arseen Blondé, van de stoomsloep O. 130 Jacqueline. Den 26 Mei 1915, rond 10 ure reddde die stoomsloep, alhoewel niet gewapend, in den Atlantischen Oceaam, 29 koppen der bemanning van het Engelsch stoomschip «Morwinna», dat door een duikboot getorpedeerd was. Die redding gebeurde onder het vuur van den onderzeeër, en om er aan te ontsnappen moest het Oostendsch vaartuig met volle kracht en zig-zag varende naderen. Het vijandelijk schip werd verplicht het schieten te stoppen en te duiken om niet tot zinken gebracht te worden door de «Jacqueline». Het heldhaftig gedrag van kapitein Blondé werd beloond door het toekennen van een medallie en eenen zilveren beker, van wege het Engelsch

Staatsbestuur. Minister Segers zond hem een eigenhandigen brief van gelukwensen.

En al loopen we den tijd vooruit, laten we hier ook nog de volgende feiten vermelden:

De stoomsloep «O. 38 Princesse Marie-José», kapitein Louis Klausing: op Zaterdag 22 December 1917, rond 11 ure, op ongeveer 30 mijlen van de «Smalls», zag men opeens een Duitse onderzeeër gansch boven water. Hij was op 3 1/2 mijlen in het Oosten bezig met kanonschoten te lossen op de stoomsloep O. 154. Kapitein Klausing kapte zonder aarzelen den vischboedel af, liet het gevechtssignaal bijzetten, en richtte het schip met volle kracht in de richting van den onderzeeër, die gedurig schoot. De kanonnier van boord, door de bemanning geholpen, loste 34 schoten op de duikboot. Het gevecht duurde 40 minuten. Men veronderstelt dat de twee laatste schoten hun doel bereikten, want de duikboot stopte het vuur en verdween. Verder heeft men hem niet meer gezien. Het Engelsch Staatsbestuur heeft de «Distinguished Service Cross» aan kapitein Klausing toegekend en eene geldelijke belooning aan de mannen.

De stoomsloep «O. 35 Alfred-Edith», kapitein Richard Brouckxon: op 27 April 1918, rond 9 1/2 ure, ter vischvangst zijnde in het Z. W. van Ierland, bij schoon, doch een weinig mistig weder, zag de bemanning opeens een vijandelijke duikboot in het N. O., op 1 1/2 mijl afstand. Het volk werd onmiddellijk op het dek geroepen voor den aanval. De duikboot draaide O.-Z.-O. dwars van het schip en loste 2 schoten met zijne kanons. Een schot viel op 50 meter van de O. 35, langs stuurboord en het tweede vloog over en viel op 50 meter langs bakboord. Het vischtuig werd seffens gekapt en het vaartuig met volle kracht naar de duikboot gedreven. 5 schoten werden er op gelost, de onderzeeër antwoordde met 2 schoten die niet raakten. De kanonnier van O. 35 loste nog 5 schoten die op den vijandelijken sluipmoordenaar vielen, want deze verdween plotseling onder water zonder zijn kanonnen te hebben ingetrokken, en men zag rook en spetteringen in de lucht.

De O. 35 was dan op een mijl afstand, en de plaats waar de duikboot verdween, was vol met olie. Na de korreboel gekapt te hebben is de O. 35 terzelfvertijd met andere vaartuigen ter hulp gesneld, doch niets werd meer gezien. Die feiten werden ter kennis gebracht van den bevelhebber van den Engelschen destroyer «Snowdrop», die toegesneld was op het gebulder. Het Engelsch Staatsbestuur heeft de «Distinguished Service Cross» toegekend aan kapitein Brouckxon en eene geldelijke belooning aan de bemanning.

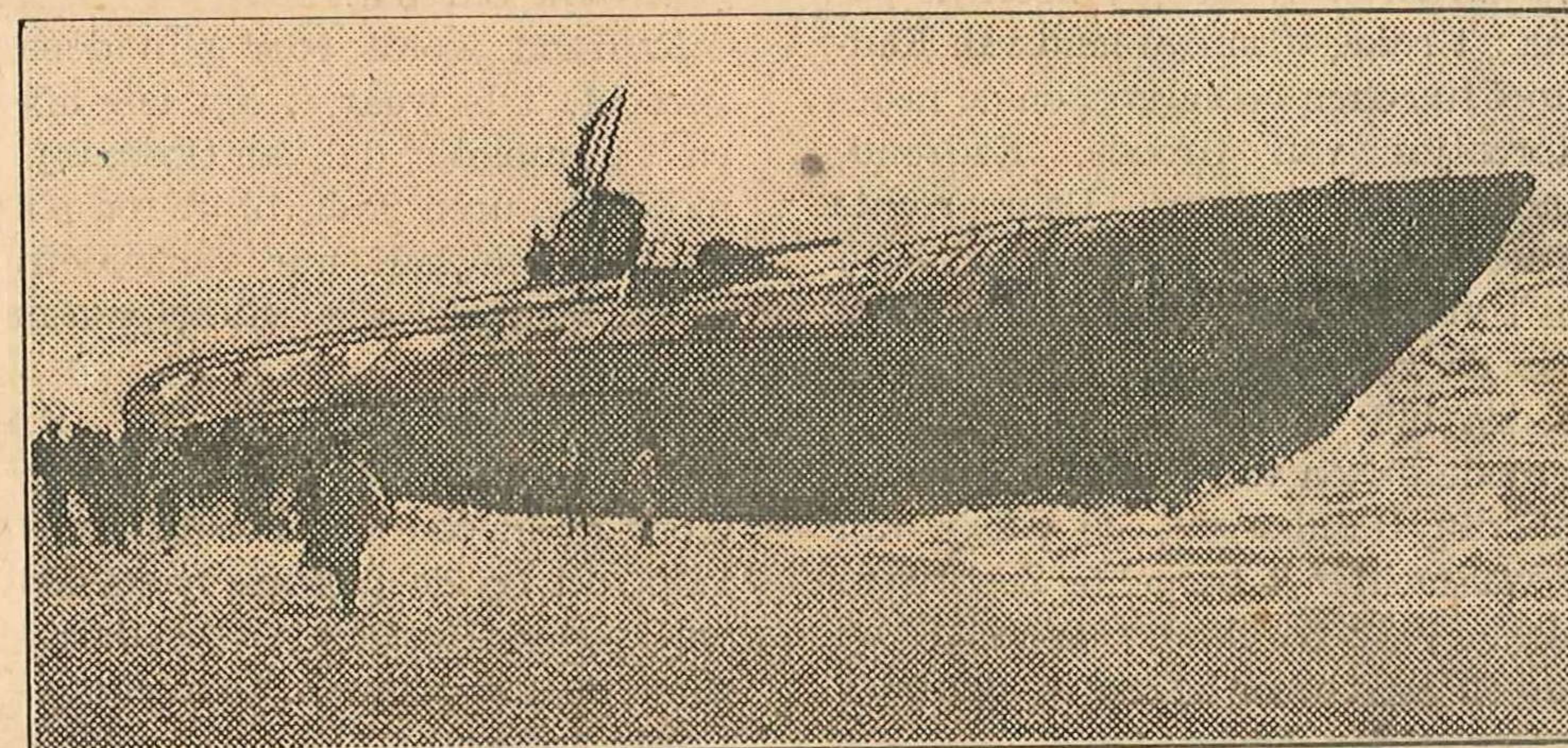
En nu nog een laatste feit dat van de Duitse wreedheid jegens de visschers getuigt.

De kommandanten der onderzeeërs waren op onze Vlaamsche zeerobben zeer gebeten, omdat deze samen werkten met die gehate Engelschen. Ze beschuldigden hen onder meer als gids te dienen bij de raids op Oostende en Zeebrugge,

wijls geschiedde; hij dwong den Oostendschen visscher met een Duitschen matroos bommen in het sloepje te plaatsen. Stuurman Severy was bij de beschieting reeds gewond. Het laatste werk was verricht, en de O. 216 sprong uit elkaar. Jan Severy stond dan naast zijn zoon op het dek van den onderzeeër; eensklaps schoot de kommandant den weerlooze met zijn revolver neer, en liet het lijk in zee werpen. En zoo was de knaap getuige van den moord op zijn vader!

Uit Oostende werden 20 sloepen vernield en uit Nieuwpoort 10; van de Oostendsche visschers kwamen daarbij 29 mannen om en van de Nieuwpoortsche elf 1).

De meeste sloepen van Blankenberge waren bij de komst der Duitschers thuis gebleven. De bezetter liet er veel van zinken en gebruikte andere tot schiet-schijf voor de marine of... eenvoudig

Gestrande Duitse onderzeeër op de Engelsche kust

als loods in het vaarwater de Wielingen.

En dien nijd moest op zeer tragische wijze Jan Severy van de «O. 216 Eduard-Marie» ondervinden.

De O. 216 was op 5 Maart 1918 aan 't visschen bij de Engelsche kust.

Een duikboot kwam het hulkje beschieten na de bemanning aan boord genomen te hebben. Het scheepje zonk niet spoedig genoeg en toen deed de Duitse piraat iets wat in zulk geval dik

tot brandhout.

De Heistsche visschers welken naar 't naburig haventje van Kadzand. 't Lag immers zoo dichtbij, en aan den dijk kon men den eigen toren zien staan, ginds over de roode daken van Knokke en 't waterkasteel van Duinbergen, de jongste badplaats. Daar de gezinnen, die dan nog andere familieleden en kennissen meegenomen hadden, het veel te eng

(1) Den 3den November 1918 werden onze visschers door onze regering gehuldigd; 350 eereetekens werden uitgereikt.

Afl 46

Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel

Afl. 46

“Het Bloedig IJzerland”

Prijs: 30 centiemen

VERBODEN NADruk

WEKELIJSCH AFLEVERIN

5 December 1920.

hadden aan boord, bouwde de Holland-sche regeering aan den voet der duinen, tusschen de Wielingensluis en 't badhuis een barak voor onze vluchtelingen en alzoo ontstond daar een Heistsche kolonie.

Och, 't was of men daar nog in de eigen streek verkeerde, Zeeuwsch-Vlaanderen immers.

Het badhuis is een houten gebouw op de duinen, 't eenig hotel van de badplaats Kadzand, die maar niet bloeten wil.

Een eigenaardige trap leidt naar boven. We schetsten het in ons dagboek aldus: «Eenige keien als steunpunten voor den voet en een rustieke, houten leuning. Beneden staat een schuur met het opschrift: «Uitspanning en bergplaats voor fietsen».

En nu naar boven. Maar voor ge 't badhuis betreedt, sta even stil en wend den blik landwaarts. Welk een heerlijk panorama: 't rijke, wonnige land van Kadzand met tusschen boomgroepen de nederige torentjes van Groede, Kadzand, Retranchement, Oostburg. Daar rechts de zwarte ruïne van Sint-Anna en, even boven 't groen, Sluis' vijfspitsig belfort. Daar is de grens, maar de versperming houdt den blik niet tegen en deze rust op de roode daken van Knokke, 't waterkasteel van Duinbergen, de villa's van Heist, waarachter 't beruchte Zeelbrugge verdoken ligt; en dan Oostkerke en Damme en als 't weer helder is, Brugge's torens tegen den horizon.

Welk een bevallig gewest, hoe ver men zien kan! 't Oude land der Vlaamsche Keerten, ontworsteld aan de zee en herschapen in vruchtbare polders, waar veel dorpen nog het verleden op zich houden geprent.

't Badhuis is thans netjes ingericht en men wordt er goed bediend. We hebben het vroeger wel anders geweten. Als men er op wat vluggere bediening aandrong, kondt ge verbazingwekkende opmerkingen hooren. De buffetjuffrouw was bijv. in een gewichtig gesprek met een dorpsgenoot gewikkeld en liet zich niet gaarne storen en bromde dan: «Die vreemden willen altijd dadelijk geholpen worden, maar ge kunt toch niet alles tegelijk doen».

Dan is de tegenwoordige baas veel vlugger en voorkomender.

Daar voor ons blinkt 't breede strand, waar kinderen spelen en ouderen in het zand liggen. Er staan vier badwagentjes. Weemoed bevangt ons, als we ze herkennen. 't Zijn nu schamel geworden karrekjes van Knokke... Eenige gespaande van de ruim honderd, waartusschen we ons in den goeden vreedestijd zoo dalkwijls bewogen hebben.

Arm Knokke! 't Ligt zoo dichtbij en 't is toch zoo ver af..., zoo eenzaam en ellendig, evenals ons gansche land, veraderlijk besprongen door een geweldig leger.

Vier «cabientjes», ook naar Holland gebracht. Hier en daar ontmoetten we er in Zeeuwsch-Vlaanderen nog een, als schildwachthuisje... Ze werden tijdens de groote vlucht op hun logge, breede wielen meegevoerd over de grens te midden van een dichten drom bannelingen, uit hun vreedzaam leven gestooten door gruwelijk onrecht.

Kadzand wordt voor zijn doen druk bezocht. 't Is waar, 't ligt nog afgelegen en 't trammetje, dat van Oostburg op onmogelijke uren rijdt, blijft een eind van 't reeds een half uur verwijderd dorp staan. Maar dat alles zal beteren met den nieuwen aanleg.

En Kadzand zelf, 't stijf, zindelijk dorp, in twee rechte straten gelegd, met kleurige huizen en bloemenhofjes. Een loopt uit op de pastorie naast het hotel van vader Toussaint «De Drie Koningen», waar zooveel Belgische vluchtelingen logeerden. En met welk een innig meegevoel kon de goedige bavin u spreken over al het leed, dat het buurland trof. 't Ging boven haar begrip, dat dit alles maar toegelaten was... en de volksmassa zoo dwaas was aan de groote koppen te gehoorzamen. En dan haalde ze de goede vredesdagen op, toen alleen toeristen Kadzand bezochten, veel vreemdelingen ook. Ze had zelfs eens een Kadzandsch kostuum, karrekassemuts, jak en rok naar Weenen moeten sturen, waar een Oostenrijksch fraulein aldus aangekleed op 't carnavallbal zou dansen.

Maar thans. We zagen baas Toussaint een doodkist timmeren voor een Britsch matroos, die bij 't badhuis aangespoeld was. 't Bleek een Ier te zijn en hij werd Roomsch begraven. Te Kadzand wonen echter alleen protestanten en daarom

kwam er een pastoor uit Oostburg toe. En voor de eerste maal zag men vóór den kleinen stoet, die over 't kerkhofpad tusschen 't hooge gras statig voorttrok, het koperen kruis in de zon flikkeren. Nieuwsgierig, doch eerbiedig keken de belangstellenden toe en de burgemeester was bij de groeve aanwezig in zwartlakensche jas om zijn gemeente te vertegenwoordigen bij de laatste eer van dezen gevallen strijder.

Achter de pastorie staat het oud, merkwaardig kerkje met den kleinen toren, welks haantje we zo dalkwijls in ons land zagen schouwen. 't Gemarteld Vlaanderen lag immers zoo dichtbij. En op een stormachtigen winteravond, toen de kleine ruitjes zuchtten onder den druk van den gierendenden wind, stonden we daar op den preekstoel, vriendelijk uitgenoodigd door dominee De Phuy om over ons landke te spreken. Gas- of zelfs olielampen had men er niet, doch men verlichtte de kerk op de wijze der valderen, met kaarsen op de lessenaars der banken, voor de groote, dikke Bijbels. En in 't schijnsel zag ik die ernstige wezens met de donkere oogen, zoo sterk herinnerend aan een anderen tijd, toen Kadzand bannelingen gastvrij ontving, de Hugénoten, de vervolgte protestanten uit Frankrijk, want de meeste gezinnen stammen van hen af, zooals nog de namen hier en in de omgeving getulgen, als Risseeuw, De Hullu, Blondel, Brevet, du Burek, Bodderi, Le Bleu, Becu, Cambier, Crince, Frelie, Du Fossée, Fremou, Le Grand, De Ligny, Laco, Lefevre, Lemaire, Mazure, Nortier, Dupon, Du Rieu, Toussaint, Salomé, Tavernier, Luteyn, De Lobel, De Marée, enz.

Kadzand heeft dan ook een Fransche of zoogenaamde Waalsche kerk gehad, doch deze is verdwenen. Trouwens de afstammelingen der Hugénoten zijn Nederlanders geworden in gewoonten en taal. Maar toen wij daar stonden in het kerkje en spreken moesten van dezen roerigen tijd, dachten we natuurlijk allen terug aan de oude geschiedenis; weer was Kadzand een schuiloord voor uitgewekenen, een vrijplaats in den Europeeschen brand. De storm loeide om het oud gebouw, vroeger een dochterkerk van Sint-Baafs te Gent, doch na allerlei lotgevallen thans het bedehuis

van dit eenzaam dorpje, waar weinig nog aan een woelige geschiedenis herinnert.

Die gastvrijheid ondervonden dus ook onze Heistsche visschers tot de Nederlandsche regeering dit hoekje tot militair gebied verklaarde. In de Wielingen immers lag haar wachtschip, en in de duinen verrees nu een toestel voor draadlooze telegrafie, onder de hoede van een marine-detachment. Men wees de Heistenaren Zierikzee op Schouwen als verblijfplaats aan. En zeker morgen koerste de kleine vloot er heen, weer met de gezinnen, en peetje en meetje en kennissen en burens aan boord. Natuurlijk hield men het Nederlandsch territoriaal gebied, want uit de Deutsche kabelballoon te Knokke spiedde de waarnemer... en 't zou voor de Deutsche piraten een verlokkelijk doel geweest zijn, eens te mogen huis houden onder al deze huilkjes.

Zierikzee is een vervallen stedeke op Schouwen. Het doet aan 't vroeger Nieuwpoort, Dixmuiden of Veurne denken, want zijn uitzicht spreekt ook van betere dagen, toen er meer verkeer heerschte op de kaden en in de straten en deftige ambtenaren en rijke kooplieden woonden in de groote heerenhuizen, welke men in vele straten bewondert. Maar het is hier de plaats niet om in het verleden van Schouwen, zooals het gansche eiland heet, te dringen.

Het meest indrukwekkend monument, de St-Lievens-Monstertoren, in dit vlakke Zeeland reeds van verre zichtbaar, moest de Heister visschers wel aan dien van Lissewege herinneren: even fors en statig, en ook onvoltooid...

Ha, 't ontroende ons diep, telkens we van de Oosterschelde langs 't ouderwetsch oeverhuis met zijn licht op het dak, de nieuwe haven binnen voeren, den toren van Zierikzee te aanschouwen, want, waar nu zooveel Vlaamsche kunst ten onder ging in vuur en puin, Nieuwpoort, Dixmuiden, Ieperen, torens en kerken van Veurne-Ambacht, daar riep deze toren het ons als 't ware toe, dat Vlaamsche kunst niet sterven kan, want hij werd immers gewrocht door een Vlaamschen meester, een Keldermans van Mechelen, die ook op Walcheren het stadhuis van Middelburg en dit van Vere bouwde. O, men vertelde het

nog gaarne, hoe in de eerste helft der vijftiende eeuw Zierikzee geen toren bezat. De magistraten van de toen bloeiende stede, wilden er wel een laten bouwen, maar 't moest de schoonste der wereld worden, en geen bouwmeester kon hen voldoen. Tot Arnold Keldermans, de Mechelaar kwam en een plan toonde, dat algemeene bewondering afdwong (1). Zoo'n kunststuk was Zierikzee waardig en de jonge meester mocht zijn ontwerp uitvoeren. In 1454 werden de fondamente gelegd. Schepen van Zierikzee haalden hout uit Noorwegen en steen uit de Brabantsche groeven, een leger arbeiders wemelde dooreen en weldra zagen de varensgezellen reeds van verre een steeds hoger bouwwerk, dat hen verwelkomde. De eerste verdieping werd voltooid, de zwaarste en kloekste, maar vier moesten er komen, de anderen steeds afnemend in dikte bij elken omgang en 't geheel eindigend met een spits, die bijna 250 meter hoog, de trots der stede zou wezen.

Helaas zekeren nacht brak een geweldige storm los. De golven sloegen over de dijken, de wind plofte schoorsteen en daken neer en beukte muren in. De toren hield stand, tartend den orkaan. Maar dan kwamen vreeselijke berichten. De Zierikzeesche koopvaardijvloot was ontzettend geteisterd, meer dan 500 mannen en jongelingen der stede vonden dien gruwelijken nacht den dood in de golven, gansche straten weergalmden van 't geschrei der weduwen en weezen en millioenen goederen waren verloren gegaan. Men kon geen geld meer offeren voor den toren en de bouw werd gestaakt, en 't is of het gewrocht daar op het stil en verlaten plein, tusschen de hooge olmen, nog rouwt over verdwenen voorspoed en vervlogen droomen. In 1832 had de toren een nieuwe beproeving; in zijn schaduw prijkte de romaansch-gothische St-Lievenskerk, welke in gemeld jaar, door de onvoorzichtigheid van een loodgieter, de prooi werd van 't vuur. En 't nieuwe bedehuis, dat 16.500 gulden gekost heeft, schijnt een bespotting van alle kunst met zijn wanstaltige vormen. Dan dwaalden we maar weer liever door het stedeke en stonden we voor het raadhuis met zijn fraaien

(1) Dit plan wordt nog op het stadhuis te Zierikzee bewaard.

toren, welks windwijzer, een bijna levensgrootte vergulden Neptunus, aan den gouden tijd herinnert, maar tevens aan het wispelturige van 's werelds wereldloop herinnert. De Noordhavenpoort en de Nobelpoort met haar tweelingtorens, naar de adellijke stichters Anna en Maria gedoopt, de oude, in wandelwegen herschapen wallen, moesten ons wel 't geweld der vroegere tijden voor den geest brengen.

Ja, Zierikzee voerde ons in gedachten naar Vlaanderens oudheden en kunst, en 't was een weemoedig genot hier te genieten, wat ons nu op eigen grond onthouden werd... Dikwijls zijn we er heen geweest en spraken we op de kaai het zoet West-Vlaamsch met de Heistenaren, wier scheepjes daar nu werkeloos lagen. Weet ge 't nog, Vlaamsche vrienden van Vlissingen, hoe we uitgenoodigd werden te Zierikzee het stuk van ons geschonden landje « Voor de Vrijheid » te komen opvoeren? Men had ons op groote plakkaaten aangekondigd als « vijftig Belgische artisten », want ook zij, die 't Bengaalsch vuur ontsteken of met een zwaar gewicht kanongebulder nabootsen moesten, de man, die een weerbarstig tooneel-deurtje van achter de schermen met een touwtje in toom trachtte te houden, de drager van de lijvige pakken, de goede vriend Minne, die nu reeds overleden is, en toen voor de kas zorgde, zij allen waren door de Zierikzeesche inrichters bij die vijftig artisten ingelijfd.

Die inrichters deden of Zierikzee nog een groote stad was en hadden een « matinée » en avondvertooning aangekondigd. Voor de laatste waren de meeste plaatsen reeds besproken en volgens onze bescheiden meening, was dat meer dan voldoende voor een vervallen plaatsje. De « matinée » moest het dan van toevallige bezoekers hebben.

Toen de spelers zich aan 't kleeden waren, zaten er drie buitenlieden in de zaal... Toen we 't gordijn zouden halen, nog altijd drie... Moesten nu die vijftig artisten drie bedrijven gaan opvoeren voor slechts drie toeschouwers... Dat kon toch niet. Wat gedaan? Ik dacht aan onze landgenooten op de sloepen... Die konden het ingangsgeld niet betalen en waren dus afwezig... Een inval! Met een paar vrienden naar de kaai...

Daar stonden mannen en vrouwen aan dek...

— Hei daar, waar blijft ge toch! schreeuwden we. Je weet dat er een stuk van ons land vertoond wordt en je komt niet!

— 't Is te duur! We kunnen wij dat niet betalen! 't Is oorlog man...

— Maar 't en kost niet met al! Vanavond ja... maar dezen noen spelen we voor julder...

— Hadden we dat geweten!

— Alloh, haast je... weer je... we zullen een beetje wachten... Toe, toe, kom maar in baai, op sluffers en kloefen... 't Is oorlog! En breng de kinders mee! Zeg het voort...

En 't klonk over de haven:

— Hei, Sissen, Pier, Camiel, Lotte, Stance, 't is voor ons... 't en kost niet met al... doe de jongens maar mee... die heeren zijn het komen zeggen!

Gauw een trui aangeschoten, een ouden rok laten vallen voor een beteren, de voeten uit klompen in pantoffels gestoken, 't gezicht in een emmer water afgespoeld... alles maar aan dek. Heist maakte vlug toilet, en toen de vijftig artisten met wat vertraging hun spel aanvingen, was ook de middagvoorstelling geslaagd... En we hadden er aanname uren want allen voelden we, hoe lief ons de eigen grond was, waar nu de oorlog woedde en een vreemde heerschte, maar waar ook ons legertje voor de vrijheid worstelde.

En 's avonds werden we rijkelijk beloond door een milde kollekte voor de krijgsgevangenen, de beschermelingen van de Vlaamsche tooneelgroep uit Vlissingen...

't Werd ook hier te eng op de schuitjes en de Nederlandsche regeering liet toen aan de grens van Zierikzee en nabij den toren houten huisjes bouwen en gaarne kwamen we nu in dit dorpje om er ons dialect te beluisteren... 't Was hier Heist-kolonie...

Sommige visschers waagden het uit visschen te gaan... maar toen een sloep door een Duitschen onderzeeër opgebracht werd, bleven de anderen thuis, en zochten ze den kost aan wal. Velen gingen bij den boer werken... 't was oorlog immers.

Zierikzee, hoe ver ook van 't oorlogstooneel, was nog niet geheel veilig. Ze-

keren nacht werden er uit een vliegtuig bommen geworpen. Drie mensen kwamen om: man, vrouw en kind. Het lijk der vrouw vond men op vrij grooten afstand van haar vernield huisje. De schade was zeer aanzienlijk. Meer dan honderd woningen hadden veel geleden. Sommige straten lagen bezaaid met glasscherven, pannen, stenen, kalk. Uit gansch Schouwen en Duiveland kwamen men zien en lange processies trokken over de witte wegen van 't eiland in de richting van den hoogen toren...

Een vergissing moest het geweest zijn! Maar wie was zoo stom om in een helderen nacht bommen te werpen op Zierikzee... zoo wat 60 kilometer van de Belgische grens.

De oude toren van Oostende

Onze visschers beweerden natuurlijk, dat het een Duitschman was... Wij stelden 't ons anders voor. Een Brit moest de Oosterschelde voor de zee, de nieuwe haven voor die van Zeelbrugge en Sint-Lievens monster voor Lissewege's toren gehouden hebben. En de bommen voor de Duitschers bedield, werden nu voor de vredzame bevolking van d't Zeeuwsch stedeke gesmeten...

En ja, 't bleek een Engelschman te zijn. Men onderzocht de bombscherpen, in het puin gevonden, men richtte een

brief tot de Britsche regeering, die een onderzoek instelde en erkende, dat een harer vliegers schuld had en ze beloofde de schade te vergoeden...

En we dachten dan met een huivering aan onze Vlaamsche steden... Als zulke vergissingen mogelijk waren... Zierikzee voor Brugge aanzien... wat moest er dan wel terecht komen van bommen voor een klein stipje bedoeld, als een kazerne, een soldatenheim, een magazijn, een depot, een fabriek, midden in onze plaatsen, waar burgers bij het bulderen der afweerkanonnen angstig in den kelder scholen.

Later vielen er nog eens bommen op Schouwen, namelijk bij Renesse en Scharendijke, daar tegen de duinen in het Westen, maar ze richtten geen schade aan ¹⁾.

Om de Heistemenaren te bereiken, gingen we soms met de veerboot te Vere over en reden dan per rijwiel dwars over

(1) Nog menigmaal kwamen er vergissingen voor en vielen er bommen op Nederlandsch gebied, nl. te Kadzand, Sluis (drie huizen vernield), Retranchement, Axel (eenige burgers gewond en veel schade), te Goes (een doode, veel schade), Vlissingen, bij Aardenburg, Hoek, enz.

Noord Beveland, een klein eilandje, dat trein, noch tram kent... Daar was het, namelijk in het doodenhuis van Wissekerke, dat we bij het overblijfsel stonden van Frank, een stiefzoon van Ludendorff... Hij was vlieger geweest en zijn lijk was door de zee aangespoeld tusschen de palen, aan den voet van den eenzamen dijk. Ludendorff had gevraagd, dat men den doode naar Berlijn overbrengen zou...

— En nu hebben ze deze lijn de doode kist gestuurd, vertelde me de grafdielver, die het reeds voorloopig begraven lichaam weer opgehaald had... Maar of je nou in zoo een ligt of een van witte plankjes... 't blijft toch gelijk hè... Och ja, voor de familie is het een troost... Nou we kenden hem niet... maar hadden hem toch ook fatsoenlijk begraven, dat doen we altijd, als er een aandrijft op 't strand, want een mensch is een mensch hè... Lijkdienaars zullen nou uit Den Haag of Amsterdam komen om de kist te halen...

Zoo wachtten dus de Heistemenaren in ballingschap den dag der bevrijding af, daar in 't rustig, stille Zierikzee!

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE BAHNEN LEIEND NAAR DE KIEWPOORT

DE DOORSNIJFEN VAN DE BAHNEN LEIEND NAAR DE KIEWPOORT

Uitgever J. HOSTE, 30, St-Pieterstraat, Brussel